

sia. Yksi näistä, monien muidenkin no-teeraama, on Bourdieun teorian poliittinen pessimismi: se ei avaa näkökulmaa yhteiskunnan ja kulttuurin muutokseen. Toinen kriittinen huomautus koskee Bourdieun liiallista sitoutumista yhteiskuntaluokkien välisten erojen tarkasteluun. Naistutkimus on esimerkiksi osoittanut, miten tärkeää luokka-analyyysiä on täydentää sukupuolisuuden merkitysten tarkastelulla. Kolmanneksi hän kiinnittää huomiota Bourdieun käyttämiin tutkimusmetodeihin: hänen keskeiset johtopäätöksensä perustuvat kyselytutkimuksen aineistoihin eivätkä siksi tuota kohdespesifejä vastauksia.

Kulttuurisen kulutuksen tutkija ja siten myös mediatutkija joutuu Mooresin mukaan ottamaan lopulta kantaa perustavaa laatua oleviin yhteiskuntateoreettisiin kysymyksiin. Mikä on yksilön liikkuvapaus suhteessa yhteiskunnan ja kulttuurin rakenteiden pakkovaltaan? Luovuus ja pakko, hegemonia ja vastarinta, muutos ja pysyvyys — tällaisissa vastakkainasetteluissa ilmenee yhteiskunnan ja kulttuurin prosessi. Kriittisen etnografian olisi pystyttävä tarttumaan näiden jännitteiden eri puoliin.

Täyslaidallinen kohti Fiskeä

Kulttuurintutkimuksessa kriittisyydestä on jälleen tulemassa tärkeä erottelutekijä. Mooresin etnografian kriittisyys korostaa erottautumista populaarikulttuurin tutkimukseen rakentuneesta populismista, vastarinnan ja muutoksen perspektiivien ylikorostuksesta. Täyslaidallinen kohti John Fiskeä ja hänen kirjoituksiaan populaarikulttuurista; siitä näyttää viime vuosina kehittyneen suorastaan akateeminen rituaali brittitutkijoiden keskuudessa eikä Moores ole tässä suhteessa poikkeus!

Mielenkiintoisin ja samalla vakavimmin otettava osa Mooresin esittelemässä Fiske-kriitikissä on väite Fiskeen populaarikulttuurianalyyysien historiattomuudesta. Fiskeen analyyysien aika ja paikka on eräänlainen ei kenenkään -maa,

”kulttuuria suurella silitysraudalla”, jossa kaikki merkitykset sulavat tasaiseksi mössöksi. Fiskeen nähdään myös liioitelleen populaarikulttuurin sisältyvää vastarinnan potentiaalia. Hänen omat analyyysinsä käyvät kyllä esimerkiksi kriittisen lukutavan mahdollisuudesta, mutta eivät sinänsä osoita, että valta ja vastarinta -tulkinnat olisivat tyypillisiä populaarikulttuurin kulutukselle.

Voisi tietysti kysyä, rakentuuko kriitikoiden Fiskelle tarjoama ei kenenkään -maa ylikansallisen massakulttuurin tuotteista. Juuri niihin Fiskeen analyyttinen kiinnostus on kohdistunut. Huomattakoon, että Fiske itse on eräänlainen globaalin rajojen ylittämisen symboli. Hänen akateeminen karriäärinsä on ollut jatkuvaa matkaamista ajassa ja paikassa, Englannista Australiaan sekä edelleen Yhdysvaltoihin. Amerikassa Fiskestä on tullut brittiläisen kulttuurintutkimuksen airut, mutta entisessä kotomaassa hänen tarkoituksiperiään selvästikin epäillään.

Mooresin populaarikulttuurin tutkimuksen ja Fiske-kritiikin keskeinen sisältö on perinteen rehabilitointi, paluu brittiläisen kulttuurintutkimuksen juurille. Juuri tästä selittyy Fiskeen suuntautuvien huomautusten pisteliäisyys. Hän on unohtanut lähtökohtansa. Birminghamilaisen perinteen vahvuutena Moores pitää sen tutkimusten ankkuroitumista historialliseen aikaan ja paikkaan. Jos kulttuurintutkimukselta edellytetään herkkyyttä suhteessa merkitysten erityisyyteen, tällaista vaatimusta voinee pitää oikeutettuna. Birminghamilaisten alkulttuureihin suuntaamalla tutkimuksilla on Mooresin mielestä edelleen metodologista annettavaa. Esimerkiksi Paul Willisin uusimpaan tuotantoon kuuluvan kirjan *Common Culture* (1990) hän esittelee käypänä esimerkkinä nykyetnografiasta.

Rehabilitointi koskee myös kysymystä teksteistä ja niiden tuotannosta. Mooresin mukaan kulttuuriseen kulutukseen suuntautuva etnografia tarvitsee rinnalleen uudelleen muotoillun institutionaa-

lisen ja tekstikritiikin. Mediatutkijakaan ei voi siis pitäytyä vain kulutuksen tutkimiseen, vaan hänen kiinnostuksensa on ulotettava myös itse kulttuurituotteisiin ja niiden tuotantoon.

Mooresin esimerkki feministisen kritiikin merkityksestä osoittaa, että hän näkee tieteellisen käytännön aktiivisena pyrkimyksenä yhteiskunnan ja kulttuurin muuttamiseen. Populaarikulttuurin tekstien kuten tv-sarjojen nyt ilmentämä herkkyyksä sukupuolisuuden merkityksille ei olisi kehittynyt ilman feministisen kritiikin panosta. Populaarikulttuurista ei siksi voi tehdä edistyksen lipunkantajaa.

Taisto Hujanen

Alussa oli Charles Sanders Peirce

JENSEN, Klaus Bruhn. *The Social Semiotics of Mass Communication*. Sage, London. 228 s.

Klaus Bruhn Jensen nousi joukkoviestinnän tutkimuksen kentällä esiin kymmenisen vuotta sitten väitöskirjallaan *Making Sense of the News*, josta tuli melko pian vastaanottotutkimuksen ja uutistutkimuksen pakollista viittausmateriaalia. Vastaanoton, television ja uutisten parissa hän on viihtynyt tämän jälkeenkin.

Ensisilmäyksellä *The Social Semiotics of Mass Communication* laajentaa Jensenin kiinnostuksen alaa roimasti: tarjolla näyttäisi olevan teoria joukkoviestinnästä yleisemminkin. Osin vaikutelma on pettävä. Jensenin yleisempikin teoria nimittäin ankkuroituu tiukasti vastaanoton tienoille. Osin tällainen painotus on tie-

tysti kannanotto. Jensen antaa ymmärtää, että juuri vastaanoton tutkiminen on juuri nyt joukkoviestinnän tutkimuksen tärkein ja relevantein kenttä.

Teos on samalla eräänlainen 10- vuotiskatsaus tutkijan työhön. Jensen on kirjoittanut osin uudelleen vanhoja artikkeleitaan ja kehystännyt työn semiotiikan perusteita koskevalla johdanto- osuudella sekä tieteenfilosofiaa ja viestinnän tutkimusta pohtivalla päätösajaksolla.

Jättiläisen hartioilta

Jensenin joukkoviestinnän sosiosemiottinen teoria (yksikössä ja määrättyllä artikkeleilla) aikaa tutulla kuviolla, kuvauksella nykyisestä teoreettisesta maastosta. Sen yhtä laitaa hallitsee hänen 'Logos- traditioksi' nimeämänsä modernin länsimaisen ajattelun kuvatus. Toisella reunalla puolestaan uhittelee poststrukturalismi. Ei ole vaikea arvata, että Jensen ei erityisemmin halua syleillä kumpaakaan.

'Logos- traditio' sijoittaa merkityksen ihmismieleen, sen keskiössä ovat yhtäältä yksilö ja toisaalta — hiukan nurinkurisesti — teksti. Semiotiikassa tätä perinnettä saa kyseenalaisen kunnian edustaa Saussure, jonka kaksinapaisessa merkkiteoriassa merkittäjä jäi Jensenin mielestä merkityn ylivallan alle. Merkittäjästä tuli vain epäsuora kulkutie matkalla merkittyjen tavoittamiseen, todellisen merkityksen löytämiseen. Näin saussurelaisesta semiotiikasta (jota Jensen haluaa nimittää semiologiaksi) poiki lopulta lähinnä tekstuaalisia menetelmiä, 'jotka yhdistettynä ylimalkaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurihistoriallisiin huomioihin päätyivät epäilyttäviin, toisinaan kestävämpiin päätelmiin merkityksen sosiaalisesta tuottamisesta' (s. 7). Näin tekstianalyysit ovat siis — kiinnostavaa tai hullua kyllä — yksilöllisen tajuun merkitystä korostavan ajatteluperinteen jälkeläisiä.

Vaikka tällaista kytkentää voi tuki perustella Jensenin tapaan, jää kyllä joitakin kysymyksiäkin ilmaan. Jensenin mu-

kaan 'Logos- traditiossa' modernin 'henkisen maailmankaikkeuden keskiöön nousee yksilö' (s. 8). On aika vaikea nähdä, miten Saussuren merkittyyden kohdistama huomio olisi nähtävissä tämän yksilökeskeisyyden jatkeena. Sijoittihan Saussure sentään kielijärjestelmänsä aika lailla tukevasti sosiaalisten pakkojen puolelle.

Niin tai näin, 'Logos- tradition' ensimmäiseksi haastajaksi Jensen nostaa postmodernismin (- strukturalismin). Sen keskittyminen tekstien tutkimukseen on toisella tavalla äärimmäistä. Teksteillä ei ole mitään pysyvää merkitystä, tulkinta seuraa toistaan ja todellisuuden ja viestinnän suhteet suhteellistuvat tyystin. Ei kelpaa Jenseille tämäkään.

Näiden kahden kuvituksen välistä Jensen sitten suunnistaa eteenpäin, kuten hän itse asian osuvasti ilmaisee, 'jättiläisen hartioilla'. Jättiläisen nimi on Charles Sanders Peirce, pragmatismen ja semiotiikan yhdysvaltalaisen version kantaisä. Logos- tradition kritiikistään huolimatta näillä main Jensen osoittautuu aika lailla sen lapseksi. Teoksen lukemiselle näet antaa oman tunnelmansa Peirce eräänlainen jatkuva 'läsnäolo'. Tavallaan oppi- isän tekstit ja niiden mieli ovat tie Jensenille tie joukkoviestinnän oikeaan ymmärrykseen. Pisimmälle hän vie tämän ajatuksen antaessaan ymmärtää, että vastaanottotutkimus on ikään kuin viattomasti, tietämättään ja spontaanisti käyttänyt hyvin peirceläistä metodia tehdessään johtopäätöksiään. Niille, joille selviää, mitä Peirce *abduktiolla* oikein tarkoitti, Jensenin tulkinta vastaanottotutkimuksen epistemologiasta on varmaan hedelmällinen. Jotain hullunkurista on kuitenkin siinä, että Peirceä herätellään kumpujen yöstä oikeuttamaan nykyisen viestinnän tutkimuksen yhtä haaraa.

Kolminapainen merkitysteoria

Peirce keskeinen anti semiotiikalle on Jensenin mukaan merkitysteorian kolminapaisuus. Kuten tunnettua,

Peirce kolmas napa on pahamainen 'tulkitseminen', jota määriteltessä ovat monet hiukset harmaantuneet ja harventuneet. Peirce omassa tulkitsemisen määritelmässä keskeistä on kuitenkin se, että tulkitseminen on itsekin merkki, joskus sama kuin se merkki, joka sen herättää, usein toisenlainen, usein 'kehittyneempi'.

Tätä kehittyneä Jensen valaisee ansiokkaasti. Oleellista siis on, että merkki herättää ihmisessä toisen merkin (jonka avulla edellistä tulkitaan) ja tämä puolestaan toisen jne. loputtomiin. Hiukan mutkia oikeiden voi sanoa, että tässä Jensen näkee ennen kaikkea vastaanottotutkimuksen ohjelman: on tutkittava joukkoviestinnän tekstien herättämiä tulkitsemisiä — merkkejä nekin.

Näin alkaa kehkeytyä Jensenin ohjelman toinen paradoksi. Nämä ihmisten tulkitsemiset — ennen kaikkea heidän joukkoviestimien vastaanottoa ja käyttöä koskeva puheensa — tulevat tutkijan aineistoksi. Kyynisemmässä lukijassa herää epäily, että näinkö tutkijasta tulee sittenkin eräänlainen tekstianalyytikko, joka perkaa ihmisten vastaanottopuheet esiin sen 'oikean' mielen ja merkityksen. Epäilystä vahvistaa se, että etsiessään haastateltaviensa puheesta niiden koherenssia, esioletuksia tai piiloisia perusteita Jensen tekee usein johtopäätöksiä ihmisten 'oikeista' tai 'todellisista' motiveista. Välillä näyttää siltä, että jotkut valituista metodologioista ovat Logos- tradition viittämiä ansoja.

Ansan laukeamiselta Jensenin kuitenkin pelastaa pragmatistisen filosofian tapa liittää asiat viime kädessä takaisin todellisuuteen. Niinpä Jensen sanookin, että tieteellinen diskurssikin on vain yksi tulkitseminen, ja että sen merkitys punnitaan lopulta sen käytännöllisissä seurauksissa. Tästä juontuu Jensenin äkkipäätä hiukan antiklimaksilta kuulostava kirjan loppuhuipennus: puhe viestinnästä pitäisi saada jossakin vaiheessa opetettua ja ryhtyä muuttamaan sen rakenteita. Samoin pitäisi lopettaa puhe yhteiskunnasta ja muuttaa sitä.

Sosiaaliselle semiotiikalle tiivistyvä lo-

pulta yksi tehtävä. Se voi 'tulla merkittäväksi tutkimalla sellaisia viestinnän ja yhteiskunnan muotoja, jotka saattaisivat tulla kysymykseen' (s. 194). Tutkija ei siis lausukaan totuutta vastaanoton mieles-tä, vaan tutkii sitä nähdäkseen millaisia mahdollisia tulevaisuuksia meillä on.

Kyvykkäät katsojat

Jensen on vastaanottotutkijoiden joukossa ymmärtääkseni maltillisen kriittinen. Hänen tutkimustensa lähtökohtana on ihmisten aktiivinen tulkinta ja merkityksenanto, mutta Jensen muistaa useimmiten tarkastella myös asian toista puolta, tulkinnan rajoja ja rajoittuneisuutta.

Kirjansa empiirisessä osuudessa Jensen onkin tukevimmalla maaperällä. Puhuttelevaa luettavaa on esimerkiksi hänen artikkelinsa televisioutisten moknitulkintaisuudesta ja sen rajoista. Jotkin seikat Jensenin tavassa tehdä tulkintoja herättivät kuitenkin kysymyksiä. Parhaiten tätä tutkijan tulkintatyötä ja sen ongelmia havainnollistaa jaks, jossa Jensen selostetaan 'television tulevaisuus' -työryhmien avulla tekemäänsä tutkimusta.

Työryhmissä ihmiset sulkeutuvat suhteellisen pitkäksi ajaksi (esimerkiksi ilta-päiväksi) keskustelemaan ja tuottamaan kritiikkiä televisiosta ja miettimään sen tulevaisuutta. Istuntojen aikana keskustellaan, kirjoitellaan seinille iskulauseita ja teesejä jne., merkityksellistetään siis television katselua ja sen ohjelmia peräti arkielämästä poikkeavalla tavalla. Kun koe on ohi, on tutkijan yleistyksen aika. Jensenin mukaan työryhmäkokeet muun muassa osoittavat, että 'tavalliset' ihmiset kykenevät erottelukykyiseen pohdintaan joukkoviestinnän päämääristä ja keinoista, kritiikkiä syntyy ja ehdotuksia keksitään.

Niin paljon kuin vastaanoton tutkimuksessa tavataan korostaa kontekstien, arkielämän ja toiminnan tulkinnoille luomaa kehystä ja sen merkitystä, tällainen yleistys herättää hiukan kummastusta.

Kontekstin korostamisesta näyttää olevan mahdollista tinkiä, jos tulokset miellyttävät yleisemminkin. Kun löytyy näyttäviä todisteita yleisön aktiivisuudesta, unohtuu oma lähtökohta, jonka mukaan 'joukkoviestintävälineet ovat ... käyttökontekstinsa erottamattomia elementtejä' (s. 81).

Toisen esimerkin tulkintojen mielikuvitukseksista riennosta tarjoaa Jensenin tutkimus yleisön televisioutisten tulkitsemiseen käyttämistä 'super-teemoista'. Yksinkertaistaen tilanne on tällainen.

Televisioutisissa on juttu, jossa erään eteläamerikkalaisen presidentin kaapatu tytär saadaan turvallisesti palautettua kotiin. Eri ihmiset lukevat juttua eri super-teeman kautta. Toisille kysymys on 'perheen yhdistymisestä' kertovasta jutusta ja toisille siitä, että 'rikkaat ja vallaakkaat ovat aina turvassa, heistä pidetään huolta'. Tähän saakka argumenttia ei ole vaikea hyväksyä, esillä on ihan selvästi kaksi erilaista lukutapaa.

Mutta kun Jensen tämän jälkeen sanoo, että nämä katsojien käyttöön ottaman super-teemat, ovat 'jokapäiväisen elämän kategorioita', herää kyllä kysymys, miten niin. Yhä lailla voisi väittää että 'perhe' ja 'etuoiikutetut vs. me' -tyyppiset superteemat ovat mitä suurimassa määrin erilaisten enemmän tai vähemmän ideologisten rituaalien tai 'koneistojen' tuotetta. Edellistä voisi tuottaa vaikka Kauniit ja rohkeat ja jälkimmäistä lltalehti.

Vaikka ihmiset tulkitsevat joukkoviestinnän tekstejä eri tavoin, ei se vielä välttämättä oikeuta sanomaan, että 'katsojien kategoriat uutisista ovat heidän arkielämänsä kokemuksen muotoja' (s. 157). Vähintäänkin olisi tärkeää problematisoida se, missä mielessä heidän 'arkielämästään' tässä puhutaan.

Peirceläisittäin kuvatun kaltaisessa asetelmassa on kyse siitä, että yksi teksti (merkki) herättää tulkitsimekseen toisen tekstin (merkin). Ennen kuin käy implikoimaan tulkitsimen autenttisuutta tai sen relevanttia suhdetta ihmisten arkielämään, voisikin kysyä, mistä kaikesta

tuo tulkituin saattaisi olla peräisin.

Miksi pragmatismi?

Oma kysymyksensä, jota Jensenkään ei pohdi, on miksi pragmatistinen filosofia näyttää kokevan jonkinlaista renesanssia. Mikä nykyisessä historiallisessa, poliittisessa tai kulttuurisessa tilanteessa on herättänyt sille tilauksen?

Ilman tätä pohdintaakin Jensenin teos kannattaa lukea. Voi myös arvella, että siitä tulee yhden oppisuunnan eräänlainen oppikirjaesitys. Tulevia opiskelijapolvia voi kuitenkin lohduttaa sillä, että Jensen liikkuu korkean teorian ja empirian välillä, mikä tekee kirjasta kohtuullisen luettavaa. Samalla se avaa mahdollisuuksia Jensenin johtopäätösten omakohtaiseen arviointiin.

Charles Sanders Peirce ei eläessään onnistunut vakiinnuttamaan asemaansa akateemisessa yhteisössä. Klaus Bruhn Jensenin sen sijaan voi ennustaa julkaisevan vielä kirjoja tämän jälkeenkin, vaikka ilman kritiikkiä hänen magnum opustaan ei taatusti niellä.

Summa summarum? 'Alussa oli Charles Sanders Peirce ... ja siihen se olis jäänytkin jos ei olis tullut tota Klaus Bruhn Jensenia'.

Risto Kunelius